

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOTREDJE ÅRGÅNGEN

1912

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1912

Geijers afsägelse af förslagsrummet till biskop i Karlstad 1834.

Hans bref till Aug. von Hartmansdorff.

Af

J. Sjöholm.

En spännande episod i Erik Gustaf Geijers lif var frågan om hans utnämning till biskop i Karlstad 1834. Vid valet den 26 februari detta år, efter Hedréns förflyttning till Linköping, hade han uppförts på 2:a förslagsrummet — Johan Olof Wallin kom på 3:e — och då Esaias Tegnér, som fått det första, bestämdt afböjde transport, berodde det helt och hållet på Geijer själf, om han skulle öfvergå till kyrklig verksamhet eller ej. Såväl Karl Johan själf som dåvarande statssekreteraren för ecklesiastikärendena Aug. v. Hartmansdorff önskade utnämna Geijer, och i de invändningar han från början gjorde, fann man en samvetsgrannhet, som syntes vara en borgen för fullgörandet både af de biskopliga pliktterna och de vetenskapliga. Djupast inne, trots alla föreställningar och alla känslans dragningar till hembygden, kände sig Geijer dock bunden af sin kallelse vid universitetet, och därför blef hans slutliga svar en bestämd afsägelse.

Saken är behandlad i Geijersbiografierna, senast nu af d:r Hilma Borelius i hennes grundliga studie *Erik Gustaf Geijer, Åren före »affallet»*, Lund 1909, där man äfven finner en utförlig redogörelse för intrigerna vid valet. Äfven den i riksarkivet förvarade Hartmansdorffska brevsamlingen är här begagnad. Dock synas just Geijers bref till Hartmansdorff i denna sak vara förtjänta af att i sin

helhet publiceras. Man får däraf verkligen en vacker inblick i hans "själs historia" under mars månad 1834. Brevven äro i hög grad "mänskliga dokument", och sådana intresserade, som bekant, Geijer själf framför allt annat i historien.

Härmed läggas de nu fram in extenso. Ur riksarkivets samling af bref från Karlstads domkapitel 1834 är hämtad den formliga afsägelsen af den 2 april samma år.

Ett par yttjanden må i förväg särskildt påpekas, därför att de äro mycket karakteristiska för Geijer som kristen människa. »Att förtrösta på Försynen, då man är sin plikt och kallelse trogen, är ju christeligt, ja, jag vågar säga presterligt», skrifver han den 12 mars. Och den 16 förklarar han, — det ligger verkligen högtidlighet däri: "Mitt inflytande beror på min karakter och *karakter är först och främst att vara sin bestämmelse trogen.*" Detta sista återljuder i ett bref till Hans Järta några år senare, den 11 juni 1837 (Upps. Univ. Bibliotek G. 85): "Ingen ting förstör en människa så som en falsk ställning. Det är, om ej det fysiska sjelfmordet, dock det moraliska."

Karl XIV Johan svarade i enskildt bref af den 11 april på Geijers hänvändelse till honom af den 2 april. Både detta Geijers bref och konungens svar trycktes redan en månad senare i Post- och Inrikes Tidningar till allmänhetens upplysning (både på franska och svenska, såsom ett "fredsfördrag", såsom Aftonbladet roade sig med att anmärka). Ur konungens svar, för öfrigt intaget i Geijers samlade skrifter, Sthm 1875, Bd VIII p. 650, må här blott anföras följande vackra ord: "*Persévérez dans Votre honorable et chrétienne résolution; — je dis chrétienne — car la recherche de la vérité est déjà une religion, qui marche à côté de celle, que Nos doctrines Nous prêchent.*"

I.

Upsala d. 12 mars 1834.¹

Bäste Hartmansdorff!

Då officiel underrättelse från Domkapitlet i Carlstad i dag ingått, att jag i följe af Stiftets val erhållit rum på förslaget till Biskop derstädes, åligger det mig att bryta en tystnad, som jag hittills ansett vara i sin ordning att iakttaga. Mitt beslut har sedan längre tider tillbaka varit fattadt. Jag har af det allmänna tagit på hand för Sveriges Historia. Jag skiljer mig ej ifrån den, så länge Gud förlänar hälsa och krafter, ej heller från de Litterära hjälpemedel, Archiver, Biblioteker m. m. som för Historieskrifvaren hvarje ögonblick ej äro mindre outhärliga än hufvud, öga och hand. — Jag äger dessa hjälpemedel i Upsala. Jag är der i alla andra afseenden på min plats. Jag kan och vill ej uppgifva äldre redan åtagna, ännu ouppfyllda plikter mot nya, som skulle fordra min odelade verksamhet, i samma mån de äro viktiga. Sådan är åtminstone min öfvertygelse. Prest och Biskop! Farväl Historia och Vitterlek! Jag kan ej bättre visa min vördnad för ett stånd, som ej är mitt, men som hedrat mig med sitt förtroende.

Jag behöfver ej säga, hvad af allt detta följer med afseende på mig och Carlstads stift, och äfven hade följt i afseende på Linköpings, om jag dertill på högre ort kommit i fråga, hvilket är så mycket säkrare, som den afsägelse jag varit färdig att anmäla i afseende på Linköping, och nu, om så behöfs, äfven är färdig att anmäla i afseende på Carlstad, sedan fyra månader hvilar i concept uti mitt skrifbord. —

Att af dig erfaras, huru vida en sådan behöfves, eller om någon af de Herrar och Män, som med mig äro på Förslaget, skulle emottaga sysslan, om Konungens nåd den erbjöd, är ändamålet med dessa rader. Fordras en afsägelse af förslaget, så är jag färdig att den lemna. Att ej fördröja den skulle jag anse för en skyldig uppmärksamhet mot dem, som herat mig med sitt val. Jag känner djupt värdet af denna heder och af det deltagande, som mina vänner vid detta tillfälle mig visat. Jag har lemnat enskilda afseenden å sido. Att förtrösta på Försynen, då man är sin plikt och kallelse trogen, är ju christeligt, ja jag vågar säga presterligt?

Tillgifnast

E. G. Geijer.

¹ Det i den tryckta samlingen *Bref till Geijer* intagna brefvet till Aug. v. Hartmansdorff af den 12 mars synes vara återgifvet efter ett första concept, som påträffats bland Geijers papper. Innehållet är i hufvudsak detsamma, men formen rätt olika. I det bref, som afsändes, har G. uteslutit allt tal om de förmenta ekonomiska fördelarna och därför äfven en sådan passus som denna:

P. S. För att spara dig omväg och frågor underrättar jag med denna post både Tegnér och Wallin om mitt beslut. — Säg mig formen för en förslagsafsägelse. Den jag sedan längre tid utkastat innehålles i ett enskildt bref till Konungen, hvilket ju ingenting hindrar att i sinom tid afsända? —¹

II.

Upsala d. 16 Mars 1834.

Bäste Hartmansdorff!

Jag tar gerna emot dina bannor. Jag vet att de komma från ett vänskapsfullt hjerta. Men tro ej att mitt beslut är ett förhastande eller ett hugskott. Det finnes intet som jag längre betänkt eller tagit med mognare öfverläggning, liksom intet för min framtid kunnat vara viktigare. Och är beslutet sålunda taget, så kan det ju komma på ett ut, om det litet tidigare eller senare tillkännagifves, sedan tidpunkten är inne att tala? — Hvad motiverna angår, så återkommer jag till dem jag redan nämnt. Jag måste vara hvad jag är helt och hållet. Jag kan ej taga ett stift såsom ett praebende till min Historia eller handtera min litterära verksamhet såsom ett appendix till den Biskopliga. Det går öfver min förmåga och är emot min natur. Likväl är det långt ifrån att jag låtit böjelsen i detta fall råda. Jag har handlat enligt hvad jag ansett vara min plikt. Jag har ett högt begrepp om Biskopliga skyldigheter, visserligen ej för högt, ehuru jag vet att många behandla dem beqvämt nog. Jag har samvetsgrannt i det afseendet pröfvat mig; resultatet har varit att jag skulle nödgats lemna mycket, ja det mesta af hvad hittills sysselsatt mig för att svara mot mina nya plikter. Man skall invända: Jag kunde ock uträtta mycket »Vi hafva nog bankrutterade höga embeten; att öka antalet deraf vore för mig närmaste väg till förtviflan».

¹ Brevet öfverlämnades af hans bror, Kamreraren C. F. Geijer i Stockholm, som därvid bifogade följande rader:

Stockholm d. 13 Mars 1834.

M. K. Bror!

Ifrån min Bror Professorn erhöll jag just nu närlagde öppna, till dig ställda skrifvelse, som jag skyndar, att till dig öfversända. — Om hvad han däruti yttrar har jag länge haft en aning och tror, att hans beslut är öfvertänkt — i ett särskilt bref till mig yttrar han, att han skulle bli olycklig, om han kastades ur den bana, hvartill Försynen synes hafva kallat honom. — I afseende på sättet, att på honett vis komma ifrån saken, anhåller jag att du ville meddela honom dina vänskapsfulla råd.

Högaktnings och Wänskapsfullt

C. F. Geijer.

godt. Männe säkrare än nu, i en verkningsskrets, der jag [är] hemmastadd? Jag tror det ej. Jag har en förskräckelse för ombyten af lefnadsbana och bestämmelse. Det är de viktigaste, de våldigaste steg i lifvet, och jag har sett mer än en på dem gå förlorad. — Väger då hvad jag möjligen kunde vara för Carlstads stift *intet*, emot hvad jag verkligen varit, är och ännu kan blifva för Upsala Akademi? — Mitt inflytande beror på min karakter och karakter är först och främst att vara sin bestämmelse trogen. —

De ekonomiska fördelarne anser jag i min ställning ingalunda afgjorda. — Jag har en betydlig skuld och finge den sannolikt med tillträdet af Carlstads stift fördubblad. Att vara i ett högt ämbete med brydsamma affärer skulle blifva mig ett olideligt qval. Snarare må jag då söka förbättra min belägenhet genom inskränkning och arbete i mitt kall. De mina hoppas jag med Guds hjälp lemna ett namn, som också ej är ett förakteligt arf. Ja det är min fullkomliga afsikt att drifva saken derhän, att detta namn skall bli Sverige en förebräelse, om det ej skyddar dem för nöd. — Och härmed har jag för Dig, Bäste Hartmansdorff, öppnat mitt innersta hjerta. Der skulle Du ock kunna läsa, huru högt Du värderas af Din Vän

E. G. Gr.

P. S. Det är ännu alltid min mening, att skyldigheten fordrar å min sida en afsägelse af Förslagsrummet, då jag ej skulle kunna emottaga stiftet, om det mig erbödes. Hvad säger Du derom?

III.

Jag har med dagens post haft bref ifrån Wallin om förslaget till Carlstads stift. Han säger sig mycket tänkt på saken och sökt väga skälen *pro* och *contra*, men att de senare bli allt mera öfvervägande och att han nu troligen kommer att taga samma parti som i fråga om Linköping; hvarföre han besvär *mig*, att beträda den nya bana, som för mig öppnas. Mina skäl, hvarföre detta ej kan ske, äro dig kända, och jag har till honom upprepat dem. — Emellertid befinner jag mig i en svår ställning, då Wallins bref väl sannolikt, men ej fullt bestämdt uttrycka hans beslut; och af *detta* likväl beror, huru vida jag skall finna mig försatt i den obehagliga nödvändighet att afsäga mig förslaget. Såsom redan är nämndt: Jag är beredd dertill; och väntar endast af Dig benägen underrättelse, när Du anser detta steg oundvikeligt.

Jag innesluter mig i Din vänskap.

Tillgifnuast
E. G. Geijer.

P. S. Tegnér har i två bref till mig förklarar sig bestämdt ej vilja flytta till Carlstad. —

Ups. d. 26 Mars 1834.

IV.

Upsala d. 30 Mars 1834.

Bäste Hartmansdorff!

Tillåt mig att till en början på detta sätt få tacka för Ditt icke officiella bref, med tillkännagifvande (efter Du lemnar mig tid) att på det nådiga meddelande, Du ifrån H. Mj:st Konungen hade att framföra, underdånigt svar med nästa post skall följa.¹ Min öfvertygelse kan det ej ändra; ehuru djupt jag är rörd både öfver det nådiga anbudet och det sätt, hvarpå det skett.

Tillgifnast
E. G. Geijer.

¹ Bland Geijers bref till H. förvaras äfven konceptet till den skrifvelse [själfva brefvet befinner sig i Upps. Univ. Bibl. f. G. 85 b.], som H. på Konungens befallning afsände till G. den 27 mars. Det heter här:

»Sedan Biskop Tegnér låtit i underdånighet anmäla, att, i händelse Konungen ville förflytta honom till Carlstad, nödgades han undanbedja sig det af skäl, som Konungen godkänt, vill H. Mj:t, följande den ordning, i hvilken Stiftets röster utmärkt de föreslagne, åt Tit. anförtro dess vård och derigenom både erkänna de tjenster Tit. redan gjort fäderneslandet, och till dess gagn bereda Tit. hädanefter en ännu vidsträcktare verkningskrets. H. Mjt känner Tit:s nit att fullborda Sveriges häfder och att uppfylla redan åtagna förbindelser i detta hänseende. Men Konungen anser dem icke oförenliga med de Biskopliga, och finner just i denna samvetsgranhet en ytterligare borgen för bägges fullgörande.»

Till Geijer hade Hartmansdorff enskildt skrifvit den 18 mars [Upps. Univ. Bibl. G 85 b.].

Käre Broder!

Om det ej är möjligt, att bringa Dig på andra tankar, angående Stiftet: så tror jag dock, att Du bör uppskjuta att göra någon officiel afsägelse, intill dess att någon annan af de medföreslagne gör det, eller det eljest blefve nödvändigt, hvarom jag då skall underrätta Dig. — En sådan afsägelse medförer nytt val, nya kalas hos Contractsprostarne, nya resor för de öfriga pres-terna, och nya intriguer, hvilket alt bör undvikas. Många af dina vänner,

V.

Välborne Herr Stats-Secreterare och Riddare af K. N. O. m. m.!

Med djupaste undersätelig tacksamhet och vördnad har jag förnummit Kongl. Majest:s, genom Herr Stats-Secreteraren mig meddelade, nådigste afsikt, att, sedan mina Landsmän hedrat mig med ett rum på förslaget till Biskops-Ämbetet i Carlstads Stift, åt mig anförtro samma Ämbete, då Biskop Tegnér, den förste på Förslaget, af skäl, som Kongl. Maj:t gillat, sig det undanbedt. Äfven mig tillbakahålla äldre plikter. Jag torde ibland dem få nämna min långvariga förbindelse med Upsala Universitet, med hvilket jag införlifvat hela min verksamhet. Det tillhör ej mig att der finna mig nödvändig; men jag skulle anse mig belönad, om jag ogärna mistades och personligen olycklig, om jag nödgades ombyta bana. Till denna hör äfven min föresats att blifva mitt Fäderneslands Häfdatecknare. Jag vågar åberopa kännedomen af mitt yrke för det påståendet, att en Historia omöjlig skrives på afstånd från källorna, och att ej öfvergående besök vid dem, utan en ständig, daglig tillgång till deras skatter är oundgänglig, i fall man ej blott vill vara Historieskrifvare till namnet. — Afbrotten i min Biskopliga verksamhet skulle ej göra mig till en god Häfdatecknare, men troligare till en dålig Biskop. Jag är ej prest; ehuru jag kanske skulle önska att ha varit det; så föga strider ämbetet mot mina grundsatser. Men till dessa hör ock att vara det på alfvar, om jag vore det. Biskop kunde jag med godt samvete ej blifva utan att åt ett så viktigt ämbete egna hela min verksamhet. — Det är med dessa tänkesätt, hvaraf jag anhåller att Herr Stats-Secreteraren inför Konungen tackes vara min tolk, som jag beder att underdånigst få afsäga mig det höga förtroendet.

Det återstår mig ännu en smärtsam plikt, som lätt kan blifva oundgänglig. Jag innesluter min underdåniga afsägelse från Förslaget, att likväl endast produceras i det fall, att Kongl. Mj:t skulle finna ett nytt val nödigt.

Med vördnad framhårdar

Välborne Herr Stats-Secreterarens och Riddarens
Ödmjukaste tjenare

E. G. Geijer.

Ups. d. 2 April 1834.

som arbetat för Dig vid förra valet, skulle, vid ett nytt, som af Din afsägelse föranleddes, komma i obehagliga förhållanden, hvilka Du bör bespara dem.

Helsa hjerteligen de Dina, och var förvissad, att ehuru mycket Du, genom framhårdandet i Din försakelse, bedröfvar mig, skall min tillgifvenhet för Dig och dem ej lida derigenom, utan jag altid vara lika beredvillig, att när jag förmår, tjena Eder, ej blott på fäderneslandets, utan på egna vägnar.»

Aug. von Hartmansdorff.

VI.

Upsala d. 2 April 1834.

K. Bror! Utom mitt officiella bref till Stats-Secreteraren, till hvilket jag i hufvudsaken ej har något att tillägga, får jag härmedelst framföra en begäran till Brodren Hartmansdorff. Den är, att Du ville ha godheten till Hans Majestet Konungen öfverlemnna inneliggande mitt bref, hvaraf en öppen afskrift medföljer. — Min afsägelse af Förslaget¹ är eventuell, i fall Wallin ej skulle emottaga Stiftet, hvilket jag ej anser osannolikt att han har lust till att emottaga.

Hälsning och Vänskap
E. G. Geijer

P. S. Mina skäl till Kungen måste *från mig* få ett ganska subjectift utseende. Det tillhör ej mig att säga — hvad som dock är ren *sanning* — att jag är oundgängligare för Upsala Academi än för Carlstad Stift och oundgängligast för Svenska Historien, som ingen Biskop i Carlstad skrifer. — Jag är fullkomligt öfvertygad, ehuru olika mitt handlingssätt bedömmes, att jag har handlat enligt Fäderneslandets *högre* interessen och får sluteligen nöja mig dermed, om jag ock inser det ensam. —

Detta *salva amicitia!* —

¹ Afsägelsen hade följande lydelse:

Stormäktigste, Allernådigste
Konung!

Då äldre plikter mot Fäderneslandet, dess Ungdom och dess Historia förneka mig att svara mot det ärofulla förtroende, som Carlstads Stifts Presterskap mig visat, och, om jag dertill kallades af Eders Kongl. Maj:ts Nåd, jag ej skulle kunna gå en så vigtig, för mig ny verksamhet till mötes, utan att deråt helga mig fullständigt och odeladt; så återstår mig, i detta afseende och under närvarande omständigheter, blott en smärtsam, men oundgänglig plikt.

Jag underkastar mig den, då jag, med en tacksamhet, som aldrig hos mig skall utplånas, härmedelst får underdånigst afsäga mig det rum på Förslaget till Biskops Ämbetet i Carlstads stift, hvarmed mina Landsmän mig hedrat.

Med djupaste undersåtelig vördnad, nit och trohet framhärdar

Stormäktigste Allernådigste Konung!
Eders Kongl. Maj:ts
Underdånigste, Tropligtigste
Tjenare och Undersåte
E. G. Geijer.

Upsala d. 2 April 1834.